

Безпалько С. В.,
здобувач Київського національного університету культури і мистецтв

РЕГІОНАЛЬНИЙ ОРНАМЕНТ У ДИЗАЙНІ ОДЯГУ

У статті розглядається проблема використання мотивів народної орнаментики Петриківки у дизайні одягу. З'ясовується необхідність дослідження особливостей використання елементів орнаменту в одязі в контексті розвитку дизайну, культивування його засад, базованих на давніх традиціях. Надаються пропозиції щодо розширення меж у дизайні одягу від засвоєння традиційної орнаментики до нових технологій застосування.

Ключові слова: українська народна орнаментика, орнамент, орнамент Катеринославщини, петриківський розпис, дизайн одягу.

В статье рассматривается проблема использования мотивов народной орнаментики Петриковки в дизайне одежды. Выясняется необходимость исследования особенностей использования элементов орнамента в одежде в контексте развития дизайна, культивирования его принципов, базирующихся на давних традициях. Даются предложения по расширению границ в дизайне одежды от освоения традиционной орнаментики до создания новых технологий применения.

Ключевые слова: украинская народная орнаментика, орнамент, орнамент Катеринославщины, петриковская роспись, дизайн одежды.

The paper considers the problem of Petrikovka folk ornamental motifs in the design of clothing. The necessity of research of features of the use of elements of decorative pattern turns out for a clothing in the context of development of design, cultivation of his principles based on old traditions. Suggestions are given in relation to expansion of limits in the design of clothing from mastering of traditional ornaments to creation of new technologies of ornaments art.

Key words: Ukrainian folk ornaments, ornament, ornament of Katerinoslav, painting of Petrikovka, design of clothing.

Регіональний орнамент є носієм певних культурних традицій та уявлень. Село Петриківка Дніпропетровської області (територія колишньої Катеринославської губернії) – єдиний в Україні осередок, де малювання в різноманітних формах існує вже понад сто років [3; 3–4], [11; 3–6], [13; 3]. Розписи широко використовували для оздоблення житла, предметів побуту, одягу. Орнаменти вишивки Петриківки своїм походженням і традиціями сягають корінням у глибину віків, проте сьогодні, вивчаючи питання історії та теорії походження орнаменту, питання його практичного використання в сучасному дизайні одягу не розглядається.

Тому розвиток дизайну одягу, культивування його засад, базованих як на давніх традиціях регіону, так і на сучасному досвіді, є одним із пріоритетних для нашої культури й самоідентифікації. Тим більше, що в останні десятиріччя дизайн став іміджетворчим інструментом суспільного та економічного поступу України.

Мета статті – простежити загальні та специфічні ознаки орнаментального мистецтва Петриківки та з'ясувати можливість використання у практиці дизайну одягу стилізованих елементів за мотивами орнаменту регіону.

Національний орнамент є носієм певних культурних традицій та уявлень. Більшість дослідників (Б. Бутнік-Сіверський, Н. Глухенька, О. Найден, Ю. Ю. Смолій) петриківського декоративного розпису пов'язують його стилістику з настінним селянським розписом. О. Косач-Кривинюк упорядкувала узор Катеринославщини (рослинний та геометричний мотиви) [7]. М.А. Підосіною проведений аналіз сюжетів, колористики вишивки, побутуючих технік виконання у сорочках і, в першу чергу, рушниках, від монохромних занизування та настилування до контрастної «брокарівської» [12; 317–324].

Ю. Смолій зазначала поліхромність петриківської вишивки у техніці двосторонньої гладі [16]. Мотиви розпису простежуються і в колекції традиційного одягу в етнографічному музеї Петриківки. На необхідності збереження культурної спадщини та культивування його засад наголошує А. Пікуш, народний майстер, директор музею [13]. Разом з тим у цих та інших публікаціях не розглядається питання про використання орнаменту петриківського розпису у дизайні сучасного одягу.

Виникнувши на зорі людства, орнамент емоційно й естетично збагачує різноманіття форм та образну структуру кам'яного й дерев'яного різьблення, тканого візерунка, ювелірних виробів, книжкової мініатюри.

Належне місце орнаменту відведено в народному художньому ремеслі. Дослідник народної культури Ю. Герчук виділяє чотири головні функції орнаменту:

- 1) конструктивну – вона підтримує тектоніку предмета й впливає на його просторове сприйняття;
- 2) експлуатаційну – вона полегшує користування предметом;
- 3) репрезентаційну – вона збільшує враження цінності предмета;
- 4) психічну – вона діє на людину своїм символізмом та таким чином хвилює або заспокоює його [5; 4].

Еволюції української орнаментики в прикладному мистецтві як прояві творчої діяльності народу присвячено роботу «Про український орнамент» музеєзнавця М. Біляшівського. Він дав стислий виклад композиційного рішення, технік та колориту орнаментів вишивки залежно від територіального походження виробів. Широке використання рослинних узорів М. Біляшівський вважав типовою рисою національного українського орнаменту [1; 40–54].

Художнє оздоблення житла розглянуто у праці К. Широцького «Нариси з історії декоративного мистецтва України» [20]. В роботі має місце міркування про роль орнаменту як в житті народу, так і в образотворчому мистецтві. Автор виділяє два основних принципи композиційного рішення орнаментів стінописів: дерево або галузка та хвиляста лінія чи крива, що загнута на кшталт волоти. Виділяються і окремі композиційні вузли, обумовлені розміщенням в певній частині інтер'єру. Вчений вважав, що набуваючи на пізньому етапі еволюції натуралістичного характеру, рослинний орнамент робить новий крок у розвитку, відтворюючи певну ілюзію дійсності.

Проблема стилістичних особливостей українського орнаменту розглядалась вченим К. Широцьким у публікації «Мотиви українського орнаменту» [19; 64]. Автор

розглянув еволюцію орнаменту незалежно від матеріалів та технік. Вітчизняний орнамент було представлено як елемент світового розвитку орнаментики.

Еволюція форм і стилістики в орнаментиці текстилю, кераміки, різьблення, писанкарства досліджена М.Р. Селівачовим у науковій праці «Лексикон української орнаментики» [14]. В цьому дослідженні чітко і лаконічно позначені структурно-типологічна й історико-генетична методика, дотримуючись яких, автор систематизував, класифікував домінуючі мотиви.

Походження мотивів, композицій, іконографічних схем у народному мистецтві О. Найдено дослідив за допомогою структурного аналізу [8]. Автор з'ясовує принципи зародження, критерії функціонування, розвитку та міграції форм [9].

У дослідженні петриківського малювання однією з основних є проблема витоків. Наталя Глухенька вважала, що петриківський розпис наслідує традиції орнаментики, поширеної в побуті козаків Запорізької Січі [4; 5–6]. Цю думку підтримує заслужений майстер народної творчості України А. Пікуш [13; 3]. Натомість інша дослідниця Ю. Смолій у низці публікацій аргументовано доводить, що зв'язок петриківського малювання з козацьким мистецтвом можна простежити лише в руслі загальнокультурної традиції [17; 10].

Закономірностям становлення та розвитку мистецтва орнаменту Петриківки присвячена стаття В. Соловійова та Л. Яценко «Петриківський розпис. Джерела та сучасність» [11; 3–5]. Художні особливості петриківського малювання досліджувала Н. Глухенька [3; 4–6]. Ю. Смолій розглянула матеріали й техніку розпису (на стіні й на папері), визначила основні композиційні схеми малювання рослинного характеру, охарактеризувала специфіку колористичних рішень у праці «Петриківське малювання» [17; 9–12].

Більшість дослідників (Б. Бутнік-Сіверський, Н. Глухенька, О. Найдено, Ю. Смолій) петриківського декоративного розпису пов'язують його стилістику з настінним селянським розписом, який був властивий багатьом осередкам України з другої половини ХІХ – до 30 – 40-х рр. ХХ ст. [2], [3], [9], [17].

Р. Селівачов у статті «Сучасне мистецтво і народна творчість» пов'язував використання рослинного орнаменту з ментальністю українців [15; 35]. Відомий український дослідник народної орнаментики М. Селівачов вважає, що рослинне осмислення назв більшості візерунків, навіть найбільш геометризованих та абстрактних, належить до її специфічних рис. Це зауважували й інші. Але щодо орнаментів вишивок на одязі, то, хоча вишитий рослинним орнаментом одяг відомий за археологічними даними ще з давньоруської доби, переважати саме в народних вишивках рослинні орнаменти почали тільки з ХІХ ст.

У краєзнавчому губернському музеї Катеринослава існував відділ етнографії, один із розділів якого мав назву «Народне мистецтво – орнамент писанок і вишиванок, штучні квіти та інше» [6; 44–46]. Представлені матеріали демонстрували різнобарвну палітру вишивки в Катеринославщині. Цікавим є дослідження О. Косач-Кривинюк, яка упорядкувала українські узорні з Київщини, Полтавщини та Катеринославщини [7]. У статті М.А. Підосінової проведений аналіз народної вишивки фондової колекції не тільки з позицій побутуючих технік виконання, сюжетів та колористики вишивки, а й

звернення до її семантики, в першу чергу, на рушниках [12; 317–324]. Розкриттю зображень на рушниках та їх зв'язку з давніми уявленнями наших пращурів присвячена й стаття І. Фоменко [18; 7].

На особливу роль традицій народного вбрання у створенні дизайну нового одягу наголошувала Т. Кара-Васильєва в статті «Формування дизайну в Україні художниками авангарду» [10; 111–121]. У збірнику статей «Нариси з історії українського дизайну ХХ століття» висвітлено різнобічні питання природи, сутності, морфології, художніх функцій та історії становлення українського дизайну в Україні ХХ ст. [10].

Автор статті «Використання елементів традиційного костюма при створенні фешн-колекцій» М. Т. Мельник розглядає принципи створення сезонних колекцій модного одягу з використанням елементів традиційного українського вбрання [21].

В умовах глобалізаційних процесів зростає роль культурної ідентифікації народу серед культур народів світу на основі традицій декоративно-ужиткового мистецтва, що зберігає ознаки етносу. У сучасному розвитку дизайну одягу в Україні набуває значення продовження народних традицій в оздобленні – усе, що свідчить про споконвічне прагнення людини до краси, гармонії та естетичної доцільності. Дизайн одягу – це творча діяльність людини, метою якої є проектування комфортного, функціонально виправданого, естетично цілісного одягу, як одного з елементів предметного середовища, який відповідає матеріальним та духовним вимогам споживача. Культивування засад дизайну, базованих як на давніх традиціях, так і на сучасному світовому досвіді, є одним із пріоритетних напрямів його розвитку.

Невичерпним джерелом натхнення у створенні одягу є традиційний костюм, і це не тільки його конструктивні особливості – крій, силует, пропорції. Більш відкритими для втілення ідей є декоративно-художнє оформлення в межах традицій. В цьому контексті орнаментальне мистецтво є видом образотворчої діяльності людини, який має символічний і магічний сенс, знаковість, семантичну функцію. Це особливий вид художньої творчості, він не існує у вигляді самостійного твору, а лише прикрашає собою ту або іншу річ, проте є достатньо складною художньою структурою, для створення якої використовуються різні виразні засоби. Серед них – колір, фактура, математичні основи орнаментальної композиції (ритм, симетрія); графічна експресія орнаментальних ліній, їх пружність і рухливість, гнучкість; пластика в рельєфних орнаментах, виразні якості натурних мотивів (краса намальованої квітки, вигин стебла, візерунчастість листа).

В Україні формувалися регіональні особливості декоративного розпису зі своєю образною стилістикою. Розписи широко використовували для оздоблення житла, предметів побуту, одягу. Орнаменти розпису хат мали багато спільного з орнаментикою килимів і вишивок.

Найбільшим центром українського декоративного живопису, де склалася своя школа, є село Петриківка, що на Дніпропетровщині. Малюнки петриківських майстринь і майстрів – це імпровізації, виконані легко та віртуозно, переважно на білому тлі. Художники використовують саморобні пензлі, анілінові, акварельні, темперні або гуашеві фарби, розведені на яечному жовтку.

Організація простору орнаменту відіграє головну роль, але в жодному випадку не його механічне заповнення. Воно трактується як один із засобів художньої

виразності, значення якого далеко не обмежується функцією підсвічування фарби та підсилення її форми і звучності. Композиціям класичного петриківського розпису властива рівновага, масштабність мотивів стосовно сусідніх елементів і цілого аркуша, чіткий ладовий інтервал у наростанні розмірів окремих елементів. Важлива роль належить гармонійному контрастові. Гостре чергується з округлим, пряма лінія — із хвилястою, великі елементи — із дрібними, основні барви спектра зіставляються з додатковими. Головна колірна гама класичного петриківського розпису — червоно-зелена, а побічна — жовто-синя. Характерною рисою петриківського розпису є те, що весь малюнок розпису ніби розгорнутий на площині стіни, аркуша паперу чи декоративної тарілки, має поверхнєве зображення. При цьому лінії стебел і гілок не перетинаються між собою, а багато елементів розпису (квіти, листя, ягоди тощо) мають силуетне зображення, що само собою підкреслює декоративне зображення розпису. Фігури птахів, звірів, людей мають здебільшого контурне зображення. Тварин малюють у профіль, а квіти — в анфас.

Орнаменти української вишивки своїм походженням та традиціями сягають корінням у глибину віків. Це доводять численні археологічні розкопки та свідчення багатьох літописців та мандрівників. На сьогодні маємо збереженими лише вишивки за останні декілька століть, але цього більше, ніж достатньо для того, щоб зрозуміти, що символіка орнаментів української вишивки співпадає з візерунками, що прикрашали посуд давніх поселенців України доби трипільської культури.

За мотивами виконання орнаменти української вишивки поділяються на три основні групи, а саме: рослинні, геометричні та зооморфні. Дані елементи візерунків відображають вірування та поклоніння наших предків різним культам. Наприклад, геометричні орнаменти спостерігаються у всіх видах мистецтва та у всій слов'янській міфології. Різноманітні фігури: ромби, трикутники, кружальця, мали символічне значення, оскільки вони відображали світоуявлення наших предків про землю та її будову. Що стосується рослинного орнаменту української вишивки, тут в основі, звичайно, покладені культи поклоніння рослинам та природі. Найпоширенішим символом є «дерево життя», яке зображується у формі гілок або листя. Зооморфічна вишивка змальовує солярні та тотемічні тварини і звірі, що означають три яруси «дерева життя». Звичайно, кожна вишивальниця вносила у візерунок власні індивідуальні мотиви, що властиві її баченню та її світосприйняттю.

Орнаменти української вишивки виконувалися за допомогою технік вишивки та ткацтва. Більш давньою технікою вважається ткацтво, але наприкінці XIX ст. вишивка витіснила ткацький орнамент. При вишиванні використовували конопляні та лляні нитки, що виготовлялись в домашніх умовах. При цьому застосовували безліч технік, наприклад, занизування, настилування, від якої і залежав орнамент. Оскільки сорочка є давнім видом одягу, розміщення на ній декору пов'язують з етапами, коли орнамент відігравав більше роль оберегу, а не естетичну функцію. Відповідно до уявлень наших предків, орнаменти української вишивки розміщували на тих елементах вбрання, які відкривали тіло: низ рукавів, подол, горловина, нагрудна частина. Особливо виразно та яскраво прикрашалась в давньослов'янському одязі квадратна або кругла горловина, яка могла бути пришитою до одягу або вдягатись окремо. Поступово принципи

розміщення орнаментів набували суто естетичних та практичних цілей. Так, наприклад, художнє розміщення та оформлення елементів сорочки відповідало віку та заможності населення. На сорочці були прикрашені ті частини, які не були закриті іншими комплексними складниками, що допомагало досягти композиційної цілісності сорочки.

Досліджуючи походження мотивів, композицій, іконографічних схем у традиційному вбранні Катеринославщини, не можна не згадати роботи відомої петриківської малювальниці Надії Білокінь, яка славиться своїми фігуративними декоративними композиціями. Узагальнюючими засобами петриківського розпису вона зображувала мешканців села у типовому місцевому вбранні. Серед таких робіт слід відзначити композицію «Засватана дівчина» та композиції «Весільний поїзд».

Що стосується досліджувальної орнаментики на основі народних вишивок сорочок Катеринославщини, то її можна класифікувати за видами графічних мотивів як геометричні та рослинні. Відмітною рисою геометричних орнаментів є віртуозність внутрішньої розробки мотивів у поєднанні з чіткою лінією, що об'єднує всю композицію, створює спокійний розмірений ритм. Усі композиції геометричного орнаменту мають безперервний ритм руху, тому важко знайти його початок. Це ланцюг, у якому одні елементи є водночас частинами інших. Крім геометричного, значну роль у декоруванні традиційного одягу виконував рослинний орнамент. З початком ХХ ст. майже на всій території України почали поширюватися натуралістичні зображення квітів, листя, пуп'янків, якими декорували чоловічі та жіночі сорочки. Головними мотивами найчастіше виступала рожа, а також гвоздика, виноград, дубове листя. Такі вишивки, виконані технікою хрестик, фахівці у мистецтвознавстві іменують «брокарівськими». Зображення типової придніпровської сорочки є на селянській картинці із зібрання Петриківського музею етнографії, побуту та народно-прикладного мистецтва ПМЕПНМ Інв. № 2010. Характеризується вона класичними для регіону конструктивними особливостями крою та поширеною композицією оздоблення. Аналіз цієї роботи свідчить про те, що зображене натільне вбрання відноситься до періоду початку ХХ ст., адже червоно-чорний колорит та техніка вишивки «хрестик» – яскравий приклад того. В той же час наприкінці ХІХ ст. на Катеринославщині розповсюджується так звана петриківська (або двостороння) гладь, яка територіально фіксується завдяки екземплярам, що і зараз зберігаються у краєзнавчих відділках приорілівських сіл поблизу Петриківки. Кольорова гама використаних ниток яскрава та насичена – малиновий, синій, зелений, рожевий, блакитний, бежевий, салатний, бордовий при домінуванні брунатного або вохристого кольорів. На рушниках рослинний орнамент вміщено у незімкнутій в центральній частині рамці переважно у вигляді зигзагу, присутня багато декорована кайма. Основним мотивом, як і в попередні періоди, виступає «дерево життя». Воно «проростає з квітки, овалу з двома спіралями, із пагорба, зі стилізованої «жіночої фігури». Важливим сюжетним елементом виступають грона винограду, дубове листя, пишні квіткові гірлянди.

У поєднанні традиції петриківського орнаментального розпису з мистецтвом створення костюма працює дніпропетровська майстриня Тетяна Щурова. Костюм – це визначена система предметів та елементів одягу, поєднаних єдиним замислом та призначенням, яка відображає соціальну, національну, регіональну належність, стать,

вік та професію споживача. Тому в колекції Г. Щурової не тільки сорочки, спідниці, сукні, безрукавки, але й сумочки, клатчі, капелюхи різних фасонів. Залежно від призначення виробу дизайнер підбирає матеріал високої якості: льон, атлас, шовк, хутро. За основу виконання оздоблення взята вишивка старовинної петриківської гладді шовковими нитками німецького виробництва з перенесенням мотивів орнаментального мистецтва Петриківки. Це переважно рослинні мотиви з усталеними формами композиції, вписані у певну фігуру (коло, овал, прямокутник). Комбінований рисунок орнаменту виконується на швейній машині з програмним забезпеченням. При написанні програми враховується щільність матеріалу, оскільки це впливає на імітацію «перехідного мазка»; місце розташування на виробі для визначення центральної осі зображення та врахування світлотіні; кольорові контрасти у співвідношеннях зображення і тла, великих і малих форм.

Дизайнер з Вінниці Людмила Бушинська розробила систему взаємодії призначення одягу і його форми: силуету, об'єму та декору. Вона уважно вивчала український костюм, зокрема Катеринославщини, і вважала, що, поклавши в основу принципи крою народного вбрання і його декоративність, необхідно створити сучасний одяг у стилі етно-дизайну. Орнамент вишивки більш стилізований і завдяки створеним прикрасам та фурнітурі ручної роботи, які мають автентичний петриківський розпис складають єдину композиційну цілісність. Традиційний розпис за схемою «бігунця» (інша назва «фриз») та «букету» відтворений у вигляді принтів та вишивки гладдю й збагачений кольоровим бісером та кристалами Сваровські.

Таким чином, під час висвітлення основних мистецьких принципів формування регіонального орнаменту можемо зробити висновок про можливості використання мотивів народної орнаментики Петриківки в сучасному одязі.

Проаналізовано використання елементів орнаменту для оздоблення житла, предметів побуту, одягу.

Простежено походження мотивів, композицій, іконографічних схем в оздобленні традиційного вбрання Катеринославщини. Встановлено зв'язок орнаментального мистецтва Петриківки, а також вишивки в загальній традиції регіону.

Пропонується розширення меж у дизайні одягу від засвоєння традиційної орнаментики до створення нових технологій орнаментального мистецтва на професійному рівні.

Література:

1. Біляшівський М. Ф. Про український орнамент // Записки Українського Наукового товариства. – К., 1908. – Кн. III. – С. 40–54.
2. Бутник-Сиверский Б. Народные украинские рисунки / Б. Бутник-Сиверский. – М. : Сов. художник, 1971. – 183 с.
3. Глухенькая Н. Петриковка / Н. Глухенькая. – Днепропетровск : Промінь, 1975. – 23 с.
4. Глухенька Н. О. Петриківські розписи. Альбом / Н. О. Глухенька. – К. : Мистецтво, – 1973. – 185 с.
5. Гнедич М. Всемирная история искусств / М. Гнедич – М. : Современник, 1996. – 494. – С. 4.
6. Журба А. С. Д. І. Яворницький – етнограф / А. С. Журба // Вчений-подвижник. Життєвий шлях та літературна спадщина відомого на Придніпров'ї археолога, історіографа, краєзнавця та етнографа Д. І. Яворницького (Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 135-річчю з дня народження вченого). – Дніпропетровськ, 1991. –

- С. 44–46. **7.** Косач-Кривинюк О. *Узори з Київщини, Полтавщини та Катеринославщини* / О. Косач-Кривинюк. – К., 1928. – Вип. 1. **8.** Найден О. *Іконографічні і вербальні образні форми у народному мистецтві* / О. Найден // *Народне мистецтво*. – 2005. – № 1–2, 3–4.
- 9.** Найден О. *Орнамент українського народного розпису: витоки, традиції, еволюція* / О. Найден. – К. : Наук. думка, 1989. – 162 с. **10.** *Нариси з історії українського дизайну ХХ століття : Зб. статей / Ін-т проблем сучасного мистецтва НАМ України ; За заг. ред. М. І. Яковлєва ; Редкол. : В. Д. Сидоренко (голова), А. О. Пучков, О. В. Сіткарєва та ін.* – К. : Фенікс, 2012. – 256 с. **11.** *Петриківський розпис. Джерела та сучасність. Каталог / Автори та упорядники В. Соловійов, Л. Яценко.* – Дніпропетровськ : Дніпрокнига, 1982. – 35 с. **12.** Підосинова М. А. *Народна вишивка Катеринославщини в зібранні Д. І. Яворницького* / М. А. Підосинова // *Роль музеїв у культурному просторі України й світу* // Зб. матеріалів загальноукраїнської наукової конференції з проблем музеєзнавства, присвяченої 160-річчю заснуванню Дніпропетровського історичного музею ім. Д. І. Яворницького. – Випуск II. – Дніпропетровськ, 2009. – С. 317–324. **13.** Пікуш А. *Основа національної культури. Про збереження та розвиток осередку петриківського народного малярства* / А. Пікуш // *Народне мистецтво*. – 2003. – № 3–4. – С. 2–5. **14.** Селівачов М. Р. *Лексикон української орнаментики (іконографія, номінація, стилістика, типологія) : навч. посіб.* / М. Р. Селівачов. – К. : Ред. вісника "Ант" ; Ніжин : Аспект-поліграф, 2005. – 400 с. **15.** Селівачов Р. *Сучасне мистецтво і народна творчість* / Р. Селівачов // *Народне мистецтво*. – 1999. – № 3–4. – С. 35. **16.** Смолій Ю. *Петриківський дивоцвіт* / Ю. Смолій // *Народне мистецтво*. – 2000. – № 3–4. – С. 17. **17.** Смолій Ю. *Петриківське малювання* / Ю. Смолій // *Народне мистецтво*. – 1997. – № 2. – С. 9–12. **18.** Фоменко І. *Давні рушники і їх символіка* / І. Фоменко // *Народне мистецтво*, 1999. – № 3–4. – С. 7. **19.** Широцкий К. В. *Мотивы украинского орнамента* / К. В. Широцкий. К альбому С. Васильковського // *Украинская жизнь*. – 1912. – № III. – С. 64. **20.** Широцкий К. В. *Очерки по истории декоративного искусства Украины* / К. В. Широцкий *Художественное убранство дома в прошлом и настоящем*. – К. : Тип. В. С. Кулженко, 1914. – 141 с. **21.** Мельник М. Т. *Використання елементів традиційного костюма при створенні фешн-колекцій* [Електронний ресурс] – Режим доступу: mtmfashion.blogspot.com/.../blog_post_21.htm